

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת דברים תשע"ד

חיים בלי תורה - כמיתה הם חשובים

ישראל לא מרגישים כך. מוכנים לוותר על לימוד ישיר ממשה רבינו, ולא יקרה כלום. נשמע מפי השופט. נלך לשיעור של שר מאה, או שר חמישים, או שר עשרה. אפשר להסדר. ואולי אף עדיף שיתמנו עלינו דינים חדשים. כי את משה רבינו אי אפשר לשחד בדין, ואת הדינים החדשים - אולי כן... (רש"י דברים א, יד). זוהי אפוא התוכחה לישראל במה שאמרו "טוב הדבר אשר דברת לעשות", שהסכימו להתנתק ממשה רבינו.

תחילת ספר דברים - תוכחה לבני גד ובני ראובן על החלטתם להתיישב בעבר הירדן

אבל חוץ מזה שיש בפרשה זו תוכחה לכלל ישראל, יתכן שיש כאן גם תוכחה פרטית ומיוחדת לבני גד ולבני ראובן. בני גד ובני ראובן הרי ביקשו ממשה רבינו לשבת בעבר הירדן, ומשה הסכים לכך (בתנאים ידועים). אבל למעשה, לבו של משה אינו שלם עם הדבר הזה. אמנם בקשתם של בני גד ובני ראובן נבעה משקולים רוחניים, כפי שהסביר באריכות מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 255-7), שרצו לגדל בהמות משובחות לקרבנות ולספקן לאחייהם שבעבר הירדן המערבי, [שהרי לעבודת המקדש יש צורך בהמות רבות, והמקום המתאים ביותר לגידולן הוא בעבר הירדן, שהוא "מקום מקנה" (במדבר לב א)], ויש עוד שיקול שמשה רבינו מגלה לנו בפרשת "וזאת הברכה" - "וירא ראשית לו (ראה גד ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כיבוש הארץ), כי שם חלקת מחקק ספון (כי ידע ששם תהיה חלקת השדה שבה יקבר המחוקק, הוא משה רבינו)" (דברים לג, כא ורש"י שם) - אבל בסופו של חשבון, כל זה אינו שקול כנגד ישיבת ארץ ישראל. לכן, גם לאחר שהסכים משה לבקשתם של בני גד ובני ראובן, הוא עדין מנסה לשכנע אותם להתיישב יחד עם כל השבטים בעבר הירדן המערבי, כפי שנראה להלן.

אם נתבונן בדבריו של משה מתחילת ספר דברים ועד פרשת "אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן" (שם ד, מא), קשה לכאורה להבין את סדר הפרשיות שם. דברים יסודיים כמו עשרת הדברות וחטא העגל אינם מופיעים שם (עשרת הדברות מופיעות רק אח"כ, בפרשת "ואתחנן", וחטא העגל מופיע רק בפרשת 'עקב'), ומה כן מופיע? - ענינים אחרים, שהמכנה המשותף להם הוא - תוכחה לבני גד וראובן, שאינם רוצים להכנס לארץ ישראל.

משה מתחיל עם זה, ש"ה' אלקינו דבר אלנו בחרב לאמר... פנו וסעו לכם, ובאו... ורשו את הארץ" (שם ו-ח). כמובן שזוהי פניה מרומזת אל בני גד ובני ראובן, מדוע אינם הולכים לארץ ישראל.

אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד

משה רבינו אומר לישראל: "ואמר אלקם בעת ההוא¹ לאמר, לא אוכל לבדי שאַת אַתְּכֶם... הָבוּ לָכֶם אַנְשִׁים חֲכָמִים וְנַבְנִים וַיִּדְעוּם לְשִׁבְטֵיכֶם, וַאֲשִׁימֶם בְּרִאשֵׁיכֶם" (דברים א, ט-יג). זוהי בעצם העצה שנתן יתרו למשה, כפי שמסופר בפרשת יתרו (שמות יח, יג-ז), ומשה מעביר אותה לישראל². ומה אומרים על כך ישראל? - "ותענו אתי ותאמרו, טוב הדבר אשר דברת לעשות" (דברים א, יד). ישראל מקבלים את ההצעה.

והנה, דברים אלו נאמרים במסגרת התוכחה שמוכיח משה את ישראל לפני מותו (ע"י רש"י שם, א). וקשה לכאורה: מהי התוכחה כאן? הרי הכל טוב ויפה! משה רבינו מציע הצעה, וישראל מקבלים אותה! מה לא בסדר בזה? הלוואי שכל דבר שמשה אמר היו מקיימים!

אומר רש"י: ישראל לא היו צריכים להסכים להצעתו של משה! היה להם להשיב: "רבינו משה! ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך"? (ע"י רש"י שם, יד) אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד! אמנם משה רבינו אומר שהוא לא מסוגל לשפוט את העם לבדו, אבל אעפ"כ יש טענה על ישראל. היה עליהם לפחות להצטרף על כך שלא יוכלו לשמוע את דבר ה' ישירות מפי משה. היו צריכים לומר: "אוי, כמה חבל! אבל מה אפשר לעשות? בליית ברירה נלמד מפי השרים". אבל ישראל לא אומרים כך. הם אומרים: "טוב הדבר אשר דברת לעשות", ובנוסף לכך, עוד מזרזים את משה שישלים במהירות את מינוי השרים (רש"י שם). גם אם על עצם קבלת הצעתו של משה לא היתה עליהם תביעה, כיון שמשה לא מסוגל לעמוד בעומס, אבל הלב היה צריך לכאוב על כך שלא ניתן ללמוד ממשה באופן ישיר.

הרי הדין ברוב צד בשגגה, שחייב לוותר על כל מה שיש לו. על אשתו, על ילדיו, על אדמתו, מוכרח לעזוב את הכל ולגלות לעיר מקלט. אבל על דבר אחד הוא לא חייב לוותר - על תלמוד תורה מרבו! התורה הרי מצוה: "וַיִּנְסֵךְ אֶל אַחַת מִן הָעָרִים הָאֵלֶּה, וְחָי" (דברים ד, מב). מה פירוש "וְחָי"? - "עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" (מכות י, א). יש לדיאוג לרוצח שיוכל לחיות. ולכן, "תלמיד שגלה - מגלין רבו עמו" (שם). כי "חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין"³ (רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פ"ז ה"א), ולכן חייבים לאפשר לרוצח להמשיך וללמוד תורה באותה איכות כמו שהיתה לו עד עכשיו, וזה אפשרי רק ע"י שמגלין רבו עמו. בלי זה - אין כאן קיום של "וְחָי", למרות שישנם בעיר המקלט מלמדי תורה אחרים.

כך היו ישראל צריכים להרגיש לגבי משה רבינו. "מה פירוש שנלמד מפי השופטים? זה לא אותו דבר!" אבל

הַיְרֵדְנָה מִן־הַיַּרְדֵּן שְׁמֶשׁ" (דברים ד, מא). למה "אָז" ⁷? כי עד כאן הוא מחכה, אולי יסכימו בני גד וראובן לשבת בארץ ישראל, ולא יהיה צורך להבדיל ערי מקלט בעבר הירדן. אך היות והם לא שומעים בקולו להכנס לארץ ישראל, הוא מבדיל להם שלוש ערים בעבר הירדן לערי מקלט ⁸.

מיד אחר כך נאמר: "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשֶּׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם, מד). מה פירוש "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשֶּׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"? וכי עד כאן לא היו הדברים מכוונים אל בני ישראל?! היה מספיק א"כ לומר, "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשֶּׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", [או: "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"]. אלא שעד עכשיו הדברים היו מכוונים במיוחד לבני גד ולבני ראובן, ומעתה הדברים מכוונים אל כל ישראל בשווה. עשרת הדברות ושאר הדברים.

הדברים שאמרנו (שמשוה התכוין בדבריו לומר תוכחה פרטית ומיוחדת לבני גד ולבני ראובן, חוץ מן התוכחה הכללית אל כל ישראל) מרומזים ברש"י. על הפסוק שמופיע בסוף פרשתנו, "וְאַצּוּ אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר, ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לְכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ לְפָנַי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חַיִּל" (שם ג, יח), אומר רש"י: "לבני ראובן וגד היה מדבר", (שהם אלו שהתחייבו לעבור חלוצים לפני אחיהם בכיבוש הארץ). הרי, שכל הפרשה כולה, למרות שנאמרה אל כל ישראל, נאמרה גם באופן פרטי אל בני גד ובני ראובן, בנסיון להשפיע עליהם לשבת בארץ ישראל ולא בעבר הירדן.

"בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"

כפי שהזכרנו, משה מזכיר בתוכחתו את פרשת שילוח המרגלים. נתמקד בענין זה, כי הוא ממש מעניני דיומא, וקשור לימים שאנו עומדים בהם - ימי האבל על חורבן בית מקדשנו.

משה מספר: "וְלֹא אָבִיתֶם לַעֲלֹת, וַתִּמְרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם... וַתֹּאמְרוּ... אָנָּה אֲנַחְנוּ עֲלִים, אֲחֵינוּ הִמְסוּ אֶת לְבָבָנוּ לֵאמֹר: עִם גְּדוֹל וְרַם מְמֹנֵנוּ, עָרִים גְּדֹלוֹת וּבְצוּרוֹת בְּשָׁמַיִם, וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם". משה מנסה להסביר, שאין מה לפחד: "וַיֹּאמֶר אֲלֵכֶם, לֹא תַעֲרָצוּן וְלֹא תִירָאוּן מֵהֶם. ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלֹךְ לְפָנֵיכֶם, הוּא יִלְחֶם לְכֶם, כִּי לֹא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם". הרי לא רק את הענקים והערים הבצורות ראיתם בעיניכם, אלא גם את זה ראיתם בעיניכם, לפני קצת יותר משנה ורבע [גמאז מכת בכורות, עד ליל תשעה באב, שאז שבו המרגלים], את עשר מכות מצרים המופלאות, את הריגת כל בכורי מצרים ברגע אחד, ואת קריעת ים וטביעת פרעה וחילו בים. ומי שעשה את זה, ודאי יוכל להתגבר גם על ענקים וערים בצורות.

אבל ישראל לא משתכנעים. מה יש להם לומר כנגד הדברים ההגיוניים של משה רבינו? - טענה מבהילה: "וַתִּרְגְּזוּ בְּאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ: בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לָתֵת אֲתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ!" (שם א, כז). אמנם השתכנענו שהקב"ה יכול להתגבר על הכנעני והאמורי, אבל יש כאן בעיה אחרת. הבעיה היא, שה' לא רוצה. כל

אחר כך מופיע ענין מינוי השופטים. וכפי שהסברנו, הטענה כאן אל כלל ישראל היתה, למה לא אמרו למשה "רצוננו ללמוד ממך! אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד!" אבל חוץ מזה הרי יש בדברים אלו גם תוכחה מיוחדת לבני גד ובני ראובן: הרי מרכז התורה הוא במקדש, שבו יושבת הסנהדרין, שמהם יוצאת תורה והוראה לישראל. ובעבר הירדן היה ידוע שלא יבנה המקדש (עי' רמב"ן במדבר כא, כא). ממילא, אם ישבו בעבר הירדן, יהיו רחוקים ממרכז התורה, ויצטרכו לשמוע את הדברים מתלמידים ומתלמידי תלמידים. לא יהיה להם אותו לימוד שהיה יכול להיות להם אם היו יושבים בעבר הירדן המערבי, קרוב יותר למקדש ולסנהדרין ⁴.

אחר כך מתאר משה את שילוח המרגלים (דברים א, יט-מה). התוכחה כאן לבני גד ובני ראובן היא ברורה. הרי בזה הוא חושד אותם: "לְמַה תִּנְוֹאוּן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה'. פֶּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְחֵי אֶתְכֶם מִקְדָּשׁ בְּרַנֵּעַ לְרֵאוֹת אֶת הָאָרֶץ... וְהִנֵּה קִמַּתֶם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם, תִּרְפוּת אַנְשִׁים חַטָּאִים" ... (כמדבר לב, ז-יד).

אחר כך מספר משה, איך הקיפו ישראל את ארץ אדום ומואב ועמון, והוזהרו ע"י ה' שלא להלחם בהם ושלא לכבוש את ארצם (דברים ב, א-נג). גם זה ענין שנוגע במיוחד לבני גד ובני ראובן, ולהחלטתם לשבת דוקא בעבר הירדן. כיון שבני גד ובני ראובן עתידים לשבת בעבר הירדן, בסמיכות לשלושת העמים הללו, צריך להזכיר להם שוב ולהזהירם, שאסור יהיה להם לכבוש את הארצות האלה. שלא "יבנו" על כך שיוכלו בעתיד לכבוש את הארצות הסמוכות להם ולהרחיב את נחלתם.

אחר כך מתאר משה את מלחמת סיחון ועוג (שם, כד - ג, כ), שהרי זאת הנחלה שקבלו לידיהם בני גד ובני ראובן. אחר כך אומר משה רבינו, (וזהו תוכחה חריפה מאד): "וְנִאֲתַתְּ לְנֶאֱלֵה ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר... אֲעַבְרָה נָא וְאָרְאָה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה..." (שם, כג). למרות שאני נמצא כעת בעבר הירדן - הארץ שאתם, בני גד ובני ראובן, רוצים לשבת בה - אני אינני מסתפק בזה, אלא מתחנן אני לה' שיתן לי להכנס אל ארץ ישראל ⁵! תקט"ו תפילות (כמנין "וְאֲתַתְּנֵן") התפללתי, לבטל את הגזרה שנגזרה עלי שלא להכנס לָאָרֶץ (דב"ר יא, ט). ואתם, אם רק תרצו, יש באפשרותכם להכנס לָאָרֶץ - ואתם מוותרים עליה מרצון ⁶!...

אחרי שכל התוכחות אינן עוזרות, ובני גד וראובן אינם משנים את החלטתם, מזהיר אותם משה על איסור עבודה זרה (דברים ד, טז ואילך), כיון שהם במיוחד עתידים לשבת בסמיכות לעובדי עבודה זרה (עמון ומואב) ולהיות מושפעים מהם. [ובאמת כך קרה, שבני גד ובני ראובן גלו מנחלתם כבר בימי המלך יהוא (מל"ב י, לב-ג), לפני השבטים האחרים שגלו בשנים מאוחרות יותר. למה? מפני שהדבר שמשוה חשש מפניו אכן קרה: בגלל המרחק ממרכזי התורה, ובגלל הקירבה לשכנים גוים, הושפעו בני גד ובני ראובן יותר מעובדי עבודה זרה, ולכן גלו לפני שאר השבטים].

לאחר מכן נאמר, "אָז יַבְדִּיל מִשֶּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר

גלות בין הזמנים

מה הלך בשבילנו מכל זה? - יש לפחות לקח אחד שאנו יכולים להוציא מהפרשה הזו, והוא, שאינו דומה השומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד, ושחיים במובנם האמיתי והמלא זה רק כשאדם נמצא צמוד לרבו, ולומד ממנו תורה. אמנם גם חופשת בין הזמנים היא בבחינת "עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא", כי צריך לנו ולהתרחק לקראת זמן אלול הבעל"ט, אבל החיים האמיתיים - "נחתי" - זה רק בישיבה! לא בבין הזמנים! למרות שבודאי גם בין הזמנים פותחים איזה ספר ולומדים, אבל אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד. צריך לדעת שזו גלות, אבל בלי שמגלים את הרב איתכם. שהשאיפה תהיה לחזור מגלות בין הזמנים לישיבה, להמשיך ללמוד תורה, להמשיך לעלות מעלה מעלה בתורה.

כמובן שהלימוד שלנו מחזק גם את אחינו שבחזית המלחמה, הם צריכים את זכות התורה שלנו שה' ישמור עליהם שיוכלו לחזור בריאים ושלמים לישיבה, אבל קודם כל בשבילנו, שאנחנו נהיה חיים, שלא נהיה מתים. ללכת מהישיבה, היינו צריכים להרגיש כאילו מציעים לנו למות למשך שלשה שבועות ואח"כ לחזור לחיות, כי חיי כל בעל חכמה כשהוא בלי הרב שלו - כמיתה הם חשובים. מה לעשות, כך הוא הסדר בישיבות, שאחרי תשעה באב - קו"ה יתליפו כח לקראת זמן אלול ועבודתו. הקיץ מתיש, וגם תורה מתשתת כחו של אדם, אז צריך לצאת לחופשה. אבל לדעת שיוצאים ח"ו למות לזמן מה. החיים זה אח"כ, באלול, כשחוזרים ללמוד בישיבה, אלה הם החיים האמיתיים.

ובכל זאת, גם בין הזמנים, לא לשכוח את חובות השעה. להתחזק בתורה, להתחזק בתפילה, להתפלל בציבור עד כמה שאפשר, להרבות בתפילה, להרבות באהבת הבריות, אם על שנאת חנם חרב בית שני (יומא ט, ב), צריך להרבות באהבת ישראל בימים האלה. וכבר הזכרנו בשבועות הקודמים, שלא רק על חורבן בית שני על מתאבלים היום, אלא גם על החורבן הראשון אנו מתאבלים, וגם את העברות שהביאו לחורבן הראשון צריך עוד לתקן¹⁶. בית ראשון חרב על שלש עברות החמורות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, וא"כ גם אותם צריך לתקן. מה שייך אצלנו עבודה זרה? - כששוכחים שאין עוד מלבדו, חושבים שיש כוחות אחרים, יש חמאס, ויש אוכמה, ויש או"ם, ויש כל מיני כוחות, זהו אבק של עבודה זרה. צריך לבטל את העבודה זרה הזו ביטול גמור. להתחזק באמונה שאין עוד מלבדו. ושפיכות דמים, כבר דיברנו בשבוע שעבר כמה צריך להזהר משפיכות דמים. ועריות גם, להזהר מאד מכל קירבה לנשים שלא ע"פ התורה. בע"ה לאגור כח לקראת אלול, שתהיה הכנה להכתב ולהחתם לחיים טובים ולשנה יותר טובה מהשנה הזאת, ש"לא ישמע עוד חמס פארצף" (ישעיהו ס, יח) תרתי משמע, שישמע קול ששון וקול שמחה, יבוא משיח בן דוד, ונוכה לגאולה שלמה במהרה בימינו, אמן.

רצונו וכוונתו הוא, "לְתַת אֲתָנוּ בְיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ" ! איזה הגיון יש בטענה הזאת? קשה מאד להבין, איך דור דעה אומר דברי שטות כאלו. הרי הקב"ה עשה להם כל כך הרבה טובות! גאל אותם משעבוד מצרים! קרע להם את הים! נלחם להם בעמלק! הוריד להם מן בכל בוקר! וּלְשַׁבַּת - לחם משנה! נגלה אליהם בהר סיני, במראָה שלא היה עם בעולם שראה כמותו! נתן להם תורה ומצוות! וכל זה נעשה, כדי "לְתַת אֲתָנוּ בְיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ"? ... קשה להבין איך אפשר לומר דברים כאלו⁹. אמנם רש"י מסביר, שמחשבתם של ישראל (שה' שונא אותם) נבעה מזה שהם שנאו את ה'¹⁰, כמשל הדיוט שאומר: "מה דבלבך על רחמך, מה דבלבך עלך" (רש"י דברים א, כז), אבל גם אחרי דבריו הקדושים, עדין קשה להבין: מה סברו ישראל? הרי אם כך היא האמת, שה' שונא אותם ורוצה להשמידם - למה עשה להם את כל הטובות האלו? היה יכול להשאיר אותם בְּמִצְרַיִם, והמצרים היו משמידים אותם בשמחה¹¹! קשה להבין, איך דור דעה נתפס למחשבה כל כך בלתי הגיונית.

התורה הרי מעידה על הדור ההוא, ש"אֲתָהּ הָרְאָתָ לְדַעַת פִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים, אֵינִי עוֹד מְלַבְדּוֹ" (דברים ד, לה). פְּתַח להם שבעה רקיעים, וראו שהוא יחידי¹² (רש"י שם). איננו מבינים איך קורעים את הרקיעים ואיך רואים שהוא יחידי, אבל כנראה הכוונה היא, שבמעמד הר סיני זכו ישראל לראות בנבואה, שאין שום כח בעולם חוץ ממנו ית'. הגיעו להכרה ברורה ועמוקה שאפס זולתו, וכל המלאכים והשרפים וכל צבא מעלה - הכל אין ואפס, וכל שכן שצבא מטה הוא אין ואפס. רק "אנכי ה' אלקיך". אין שום כח אחר חוץ ממנו. ואם כך, מה יש לפחד מענקים ומערים בצורות? הרי לכל זה אין שום משמעות נגד "אין עוד מלבדו"! אני מודה שפרשה זו סתומה בעיני, איך מתיישבת התנהגותם של בני ישראל עם "אֲתָהּ הָרְאָתָ לְדַעַת פִּי אֵינִי עוֹד מְלַבְדּוֹ". ההסבר היחיד שעולה בדעתי הוא, שכנראה כוחו של השטן הוא גדול מאד, לבלבל את המושגים עד כדי כך. המרגלים הרי אינם אנשים פשוטים. הם אנשים חשובים, "רְאִשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָמָּה" (במדבר יג, ג). הם מוחזקים כצדיקים וחסידים, וכגדולי ישראל (רש"י שם)¹³. אמנם שנים מהם אומרים שאפשר לעלות לא", אבל עשרת האחרים הרי מבוהלים ומפוחדים¹⁴, וזה משפיע. אמנם השכל אומר, שמה שרבינו אומר, ומה שיהושע וכלב אומרים, זאת האמת, אבל ישראל נמשכים אחר המראה, ולא אחר השכל, ולכן - "וַיִּתְּשָׂא כָל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם, וַיִּבְכּוּ הָעָם בְּלִילָה הַהִוא" (שם יד, א). אמנם הבכיה נמשכת רק לילה אחד, למחרת רוצים כבר לעשות תשובה ולהכנס לא"י (שם מ), אבל גם הלילה האחד הזה היה לילה אחד יותר מדי. "אותו הלילה ליל תשעה באב היה. אמר להן הקב"ה לישראל: אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות" (תענית כט, א), על שני מקדשים שיחרבו ביום הזה¹⁵. הכל בגלל שלילה אחד האמינו למרגלים, ומאסו בארץ חמדה.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. כשישבנו לרגלי הר סיני (רמב"ן. וע"ש).
2. ועי' רמב"ן (דברים א, יח) שכתב שלשה טעמים אפשריים, למה לא אמר משה דבר בשם אומרו, ולא ציין בדבריו שיתרו חותנו הוא זה שנתן לו עצה זו.
3. בירושלמי מובא, דמי שהוא "להוט אחר התורה" - מותר לו ללמוד גם בזמן שהוא אָבֵל, אע"פ שאבל אסור בלימוד תורה (יר' מו"ק פ"ג ה"ה). והביאו הב"י (יו"ד סי' שפ"ד), אך כתב דלא הביאוהו הפוסקים. ובטעם ההיתר כתב בעל "ערוך השולחן", "אם היה להוט אחר התורה כמו הַרְעֵב כשהוא להוט אחר איזה מאכל, ואם לא יתנו לו יאחזנו בולמוס ויסתכן, כמו כן הוא להוט אחר התורה, ונחשב כקצת סכנה. ולכן לא הביאו הפוסקים, משום דלא שכיח זה כלל בזמננו" (ערוה"ש שם ס"ג). ועכ"פ חזינן, שיש מצב שאדם יהיה דבוק כ"כ בתורה, עד שאם לא יוכל ללמוד במשך כמה ימים - הוא נחשב אצלו כקצת סכנה. [ואולם יש שפירשו טעם ההיתר הוא, משום שלאבל אסור רק להתענג, אך אינו חייב להצטרע, ואצל אדם זה הבטלה מלימוד יש בה צער גדול, ולא רק מניעת תענוג, ולכן הותר לו ללמוד].
4. ועי' אגרות חזו"א (ח"ג אגרת ס"ג) שכתב, שהחובה לגור במקום תורה, גדולה עוד יותר מהחובה לגור בא"י. ועי' "העמק דבר" (דברים ג, טז) שבאר, מה עשה משה רבינו כדי לתקן במעט בעיה זו עבור בני גד ובני ראובן.
5. עי' רש"י ורמב"ן שכתבו, שתפלת משה לה' שיבטל את הגזרה שגזר עליו שלא להכנס לא"י, היתה לאחר מלחמת סיחון ועוג, כשישראל היו כבר בעבר הירדן (רש"י דברים ג, כג, ורמב"ן שם בפירושו שני. וכתב עליו הרמב"ן שהוא "הנכון"). [אבל לפירוש ראשון ברמב"ן (שם), תפלת משה היתה מיד לאחר שנגזרה עליו הגזרה, כשעוד היו במדבר ציץ (עי' במדבר כ, א-יב)].
6. ועי' גם אב"ע (דברים ג, כד) ורמב"ן (שם, ג) שכתבו, שמה שאמר לישראל על תפלותיו הרבות לה' להכנס לא"י, כדי לחבב את א"י בעינייהם (אב"ע), וכדי להוכיחם (רמב"ן).
7. "אז" משמעו שבכוונה עשה זאת דוקא עכשיו, ולא קודם.
8. ובאמת, גם פעולה זו גופא, יתכן שיש בה רמז לבני גד ובני ראובן, לגבי התוצאות הקשות שעלולות לנבוע מהחלטתם. הרי חז"ל כבר שאלו, למה בארץ ישראל ישנן שלש ערי מקלט, וכמספר הזה יש גם בעבר הירדן? הרי בארץ ישראל יש תשעה שבטים, ובעבר הירדן יש רק שנים וחצי שבטים, ומדוע יש צורך באותו מספר של ערי מקלט בשני המקומות? עונה הגמרא ואומרת - "בגלעד (שבעבר הירדן) שכיחי רוצחים" (מכות ט, ב). יש שם יותר רוצחים, לכן צריך שם יותר ערי מקלט (שכן גם רוצח במזיד בורח לפעמים לעיר מקלט). למה באמת היו שם יותר רוצחים? אולי בגלל הריחוק ממרכזי התורה ומן הסנהדרין. הרי שגם עצם הבדלת ערי המקלט בעבר הירדן היא סוג של תוכחה לבני גד ובני ראובן על החלטתם לשבת בעבר הירדן ולא בארץ ישראל (על פי שיחת הרב שליט"א לפרשת מטות-מסעי תשס"ו).
9. אמנם לאחר חטא העגל, העלה גם משה את החשש, שמא אם יעניש ה' את ישראל וישמידם במדבר, יאמרו המצרים, "מִפְּלִי יָכַלְתָּ ה' לְהַבְיִיאֵם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם, וּמִשֵּׁנָּה אֶתְּוֹ אֹתָם הוֹצִיאָם לְהַמְתָּם בְּמִדְבָּר" (דברים ט, כח). ובאר שם הרמב"ן טעם טענה זו, שהמצרים יאמרו, "כי גם בהיותם במצרים ראה (ה') שאין יכולת בידו להביאם אל הארץ אשר דבר להם באזני המצריים, ועל כן שֵׁנָּה אֶם" - כדרך המלכים, שכאשר הם מבטיחים למישהו איזה חסד או מתנה ואינם יכולים לקיים את הבטחתם, הם הורגים אדם זה, מפני שהוא גורם להם בושה וכלימה. ואולם כבר באר שם הרמב"ן, שטענה זו היתה שייכת רק לאחר חטא העגל, שהיה בסמוך ליציאתם ממדבר סיני ובזמן (תשעים יום לאחר שיצאו ממצרים). אבל לאחר חטא המרגלים, שהיה יותר משנה לאחר חטא העגל, וכבר היו סמוכים אז לא"י, לא היה שייך לטעון, כי "היתה השנאה הזאת בהם במצרים טרם שהוציאם משם" (לשון הרמב"ן), "וּמִשֵּׁנָּה אֶתְּוֹ אֹתָם הוֹצִיאָם לְהַמְתָּם בְּמִדְבָּר". שהרי א"כ, היה לקב"ה להרגם בסמוך ליציאתם, ולא להמתין זמן רב כ"כ. ובקיצור: הטענה כי "בְּשִׁנְאָתָהּ ה' אֶתְּוֹ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" לא היתה שייכת עוד בזמן חטא המרגלים.
10. וכתב מהרש"א (תענית שם), דנמצא לפ"ז, שלא רק עצם החורבן וזמן נקבעו כאן (שיחבר המקדש בתשעה באב), אלא גם סיבת החורבן נקבעה כאן, שהיתה כאן שנת ח' של ישראל כלפי הקב"ה, שבאה לידי ביטוי בלילה זה, אחרי שסיפרו המרגלים מה שסיפרו, וזה היה שורש חורבן בית שני, שנחרב בגלל שנאת חינו, כמבואר בגמרא (יומא ט, ב).
11. אמנם הרמב"ן כתב, שהיה מקום לומר שה' לא רצה להשמיד את ישראל במצרים כדי לא לחלל את שמו בגוים, ולכן "הוציאם ממצרים להמתים במדבר במקום שלא יִדָּע מה היה להם" (רמב"ן דברים ט, כח), אך גם אחרי תירוץ זה, עדין ישאר קשה, למה נתן להם תורה בסני, ולמה עשה להם נסים רבים כל כך במדבר, במן ובבאר, ובענני כבוד ועוד.
12. יש מבארים, שמשום זה נקרא החודש בו ניתנה תורה לישראל חודש "סיון", [סִינַי - לשון ראייה (עי' רש"י שמות לד, לג)], כי בחודש זה, במעמד הר סיני, "הָיָה אֵת לְדַעַת, פִּי ה' הוּא הַאֲלֵקִים אֵין עוֹד מְלַבְדוֹ". פֶּתַח לָהֶם שְׁבַע רְקִיעִים, וְרָאוּ הוּא יְחִידִי".
13. וכן על הפסוק "וַתִּקְרָבוּ אֵלַי פְּלִכֶם, וַתֹּאמְרוּ נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ... וְאָקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵת אֲנָשִׁים" (דברים א, כב-כג), פירש רש"י: "וְאָקַח מִכֶּם - מִן הַבְּרוּרִים שִׁבְכֶם, מִן הַמְּסוּלְתִים שִׁבְכֶם".
14. ובעשרת המרגלים הללו היו כאלו, שהיו עוד יותר גדולים מיהושע וכלב בחכמה ובכבוד (רמב"ן במדבר יג, ד).
15. וזהו מידה כנגד מידה: כיון שמאסו בארץ חמדה, נגזר עליהם לגלות ממנה, כמו שנאמר: "וַיִּמְאָסוּ בְּאָרֶץ חֲמֻדָּה, לֹא הֶאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ, וַיִּתְּנוּ בְּאֶהָלֵיהֶם... וַיִּשְׂאָ יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר, וַיִּלְהַפִּיל יָרְעָם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרְתָם בְּאֶרְצוֹת" (תהילים קו, כד-כו). ועי' רמב"ן בפרשתנו - במדבר יד, א). ובכיה זו שקבע הקב"ה לדורות, יש בה תיקון על הבכיה הראשונה. דבפעם הראשונה בכו מחמת שלא ידעו להעריך את א"י, ולא רצו להכנס אליה. ובגלל זה נקבעה להם בכיה לדורות, שיבכו דוקא מחמת שמעריכים את המקדש וא"י, ומצטערים על הפסדו.
16. כמבואר בראשונים, שחורבן בית ראשון וגלות בבל לא תיקנו ולא כיפרו לגמרי את העוונות שהביאו לחורבן זה, והחורבן השני אינו אלא המשך החורבן הראשון וגלות בבל, ולא חורבן "חדש" בפני עצמו. עי' רמב"ן ב"ספר הגאולה" שער ג' (כתבי הרמב"ן הוצ' מוסד הרב קוק, ח"א עמ' רפ"א), וחי' הריטב"א (ר"ה יח, ב ד"ה ופרקינן) שכתב: "לפי שיודעים היו שסוף בית שני זה ליחרב, ושיהא גלות זה שאנו בו, ובנין בית שני לא חשיב להו כולי האי דלהוי נגדר הפרץ הראשון". ומסתבר, שזהו מפני שהבינו שעוד לא נתקן עוונם ולא נתכפר לגמרי.